

РЕЗЮМЕ

ПРОГРАМА ІНТЕГРОВАНОГО ЗЕМЕЛЬНОГО РОЗВИТКУ (ІЗР) ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ В БАСЕЙНІ РІЧКИ ТИСИ

Компонент середньомасштабного проекту ПРООН/ГЕФ для Тиси
«Інтеграція численних переваг водно-болотних угідь та заплав у покращене
транскордонне управління басейном річки Тиси»

**ПЕРІОД ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЕКТУ:
25 березня 2009 року – 28 лютого 2011 року**

**Головний партнер:
Альянс задля живої Тиси (ALT - SZÖVET)**

Схема проекту та очікувані результати

Проект ІЗР був започаткований для підтримки діяльності з інтегрованого управління річкою Тисою, яка координувалась Робочою групою по Тисі МКЗД. З самого початку проект визначив три цілі, кожна з яких була орієнтована на досягнення конкретного результату:

Ціль 1: Підготовка детального опису методології ІЗР та всебічна оцінка законодавчих, адміністративних, політичних, економічних, соціальних та фінансових засад для впровадження цієї методології у повному масштабі в кожній з країн басейну річки Тиси. Головним результатом реалізації першої цілі мав бути звіт про розробку Інструкції з питань ІЗР (на той час використовувалась назва Протокол ІЗР).

Ціль 2: Визначити характерні пілотні демонстраційні території, які б були найбільш придатні для практичного впровадження підходу ІЗР у місцевості Нодькьор'ю (Угорщина), з можливістю реалізації додаткових супутніх проектів у двох інших країнах басейну, зокрема в Сербії та Румунії, з яких походили інші партнерські організації. Головним результатом реалізації другої цілі мало бути фізичне тестування ІЗР на невеликій території польдеру Нодькьор'ю, а також розробка двох техніко-економічних обґрунтувань для муніципалітету Сента в Сербії та неурядової організації AGORA в румунському повіті Удварелі, які б характеризували потенціал передачі технологій для цих територій.

Ціль 3: Поширити накопичену інформацію, набутий досвід та результати, отримані упродовж півторарічної реалізації проекту, для покращення ситуації в усьому басейні річки Тиси, а також для підтримки міжнародних організацій, таких як ПРООН, МКЗД та ЄС. Передбачалось, що численними результатами цієї діяльності будуть презентації, висвітлення у ЗМІ, навчальні матеріали, семінари та створення веб-сайту.

Інструкція з питань ІЗР

Інструкція з питань ІЗР, розробка якої була завершена 30 вересня 2010 року завдяки напруженій роботі всіх членів команди проекту, є практичним керівництвом щодо впровадження методів інтегрованого розвитку та управління земельними ресурсами, на які був у цілому спрямований проект. У її першій частині представлено огляд системних теоретичних принципів для визначення концептуальних засад ІЗР та стисло описано історію проекту, а також історію управління в басейні Тиси з точки зору перспектив ІЗР. Були детально обговорені причини і наслідки проблем, існуючих в управлінні водними ресурсами, зокрема щодо протипаводкового захисту, водного дефіциту, посух та застійних явищ на землях сільськогосподарського призначення, зумовлених внутрішніми поверхневими водами. Дослідження також стосувалось законодавчих, інституційних та соціально-економічних факторів, які супроводжують діяльність, пов'язану з річкою та її долиною. Крім того, воно охоплювало деякі зовнішні чинники, які через об'єктивні причини не контролюються компетентними органами, такі як екстремальні природні явища, зумовлені глобальною зміною клімату, проявами вулканічної діяльності в Ісландії, а також інші глобальні виклики, з якими стикається людство, а саме: виснаження запасів викопного палива, енергетична криза та обвал фінансових ринків.

Концепція ІЗР походить з історичних методів управління водними ресурсами людей, що проживають в долині Тиси. Ретроспектива стосується тих умов, які превальовали у середньовіччя, а також причин, які призвели до підтоплення Великої рівнини наприкінці 18 століття. У другій частині Інструкції представлені природні особливості та законодавчий і

інституційний потенціал, який все ще дозволяє широкомасштабне застосування концепції ІЗР. Вона аргументує необхідність впровадження екстенсивних змін у землекористування, що супроводжуються моделлю адаптаційного управління водними ресурсами. Перша апробація цієї моделі була здійснена щодо сучасного офіційного угорського підходу до комплексного управління регіоном на основі подальшого удосконалення Плану Вашархелі – первісної концепції регулювання річки 19-го століття. Угорською аббревіатурою сучасної концепції є VTT. Після цієї методології наведена сама концепція ІЗР - метод, що підтримується проектом. Цей ідеальний конкретний сценарій окреслює низку попередніх умов у таких сферах, як законодавче регулювання та інституційне забезпечення, а також формування політики та організація економіки. Насамкінець, описані прикладні дослідження, які відображують як потенціал і сучасні можливості впровадження ІЗР, так і зворотні ефекти та проектні прорахунки VTT.

Теоретичні та історичні рамки

Що таке ІЗР?

Стисло, ІЗР є підходом до інтегрованого управління та розвитку земельних ресурсів, оснований на історичному досвіді та сучасній науковій базі, який спрямований на використання переваг існуючих особливостей ландшафту на користь людині для забезпечення її потреб. Таким чином, метою цього підходу є відновлення природної рівноваги ландшафту за рахунок:

1. розширення *якомога більше міждамбового простору*, що необхідно для безпечного пропуску паводків та заміщення недостатньої кількості опадів;
2. переведення *якомога більше орних земель* у категорію пасовищ, що дозволить акумулювання паводкових вод і використання їх у подальшому для економічних та екологічних потреб;
3. формування *нового типу землекористування*, який враховуватиме питання протипаводкового захисту, покриття нестачі опадів, забезпечення прибутковості і у повній мірі відповідатиме цілям збереження здорових ландшафтів та ефективного землеробства.

Комплексне використання цієї системи включає різні аспекти сільськогосподарської діяльності, зокрема садівництво, рослинництво, тваринництво та інші напрями землекористування, які традиційно не пов'язуються з сучасним сільським господарством. Це стосується риболовства, лісництва, вирощування промислових культур, таких як конопля або очерет, мисливства, бджільництва, альтернативних видів транспортування (лісосплав), виробництва електроенергії (водяні млини), а також використання водних ресурсів за прямим призначенням, а саме для питного споживання, прання, поливу, готування їжі та інших побутово-господарчих потреб. Зайве казати, що така комплексна система використання земельних ресурсів буде прагнути досягти якомога більшої самодостатності, принаймні щодо умов функціонування, які мають відповідати місцевим ресурсам.

Стратегія вимагає серйозної «зміни парадигми» у принципах та практиці сучасного водного та ландшафтного менеджменту. Необхідно усвідомити наступне:

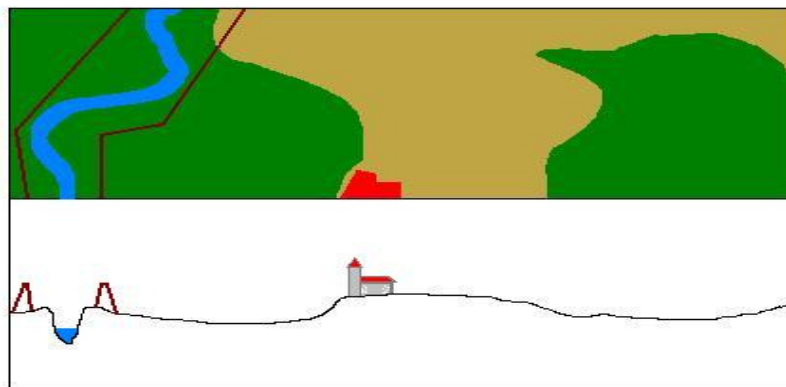
- паводок не є ризиком, якого можна позбавитись, це скоріше можливість використати його переваги;
- долина Тиси в цілому не має «внутрішніх вод» (надлишкових). Навпаки, це природно безводна територія, де нестача води супроводжується первісними умовами періодичного виникнення паводків на її річках;
- якщо ви хочете розробити стратегію управління ландшафтами, яка буде сталою у довготерміновій перспективі і спроможною забезпечити високий рівень життя населення, процес підготовки необхідно *гармонізувати* з природою, а не діяти *всупереч* їй, таким чином, необхідно правильно розуміти територію;

- належним підґрунтям для проектування є врахування існуючої орографії з використанням горизонталей та різниці висот рельєфу; отже, землекористування та водопостачання на потреби обводнення територій мають бути пристосовані до рельєфу, а не навпаки;
- концепція використання акумуляційних ємностей, закладена у Новому плані Вашархелі, у цілому відповідає стратегії, яка наразі пропонується; місця розташування ємностей можуть бути легко пристосовані для розміщення контрольованого стоку річки. Це відповідає цілям протипаводкового захисту, а також екологічним та економічним інтересам. Однак, до цього часу використання протипаводкових ємностей не узгоджено з умовами ІЗР, що можна констатувати на прикладі польдеру Тисарофф, щойно введеного в експлуатацію.

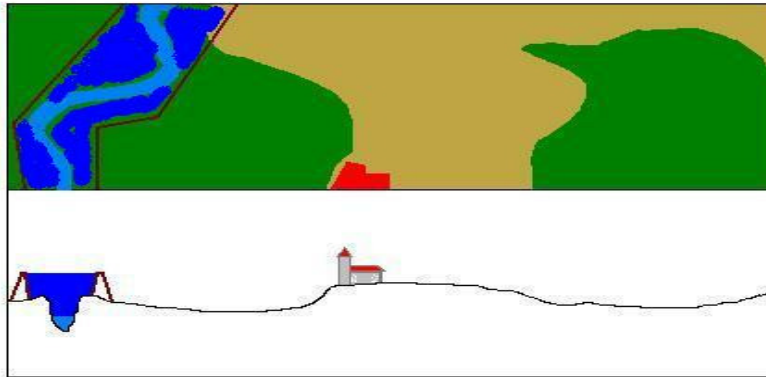
У стійких та функціональних системах управління ландшафтним розвитком системи водного господарства забезпечують поповнення ґрунтових вод та, за необхідності, обачливий дренаж надлишкових внутрішніх вод з перезволожених територій. Необхідно створити цілісний комплекс, який включатиме природні річкові ложа, підстилаючи породи та западини у поєднанні з рукотворними компонентами системи, такими як існуючі мережі каналів та доріг, а також нещодавно зведеними спорудами водогосподарського призначення.

Ключовим елементом польдеру є водовипуск або спускна споруда на зовнішньому контурі одамбованої території, який представляє собою затвор, що перекриває отвір в тілі дамби, сполучений з головним річковим руслом. Існуюча мережа дренажних каналів для відводу надлишкових внутрішніх вод може бути також використана для затримання внутрішніх вод, проте її ухил має йти у зворотному напрямку з тим, щоб транспортувати паводкові води якомога далі до периферії дренажної системи. Крім того, понижені території, які наразі використовуються як аварійні ємності можуть бути перетворені у постійні пруди різного призначення. Додаткові можливості можна отримати за рахунок використання сприятливих природних понижень місцевості, які на сьогодні повністю розорані. Ці поверхневі формації є практично готовими ємностями для акумуляції стоку.

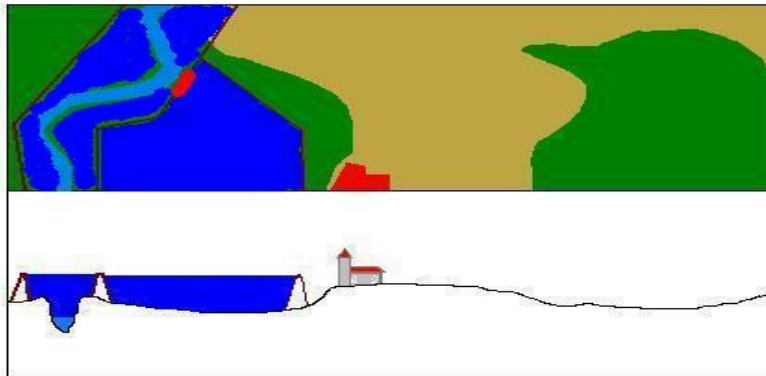
Рішення паводкової проблеми за рахунок впровадження вищезгаданої динамічної системи «народного управління» у порівнянні з традиційним застосуванням дамб проілюстровано на наступних рисунках.

Заходи з регулювання річки в заплавах при низьких рівнях води

Заходи з регулювання річки в заплавах при високих рівнях води

Теоретична концепція VTT, що базується на використанні акумуляційних смостей під час високих паводків

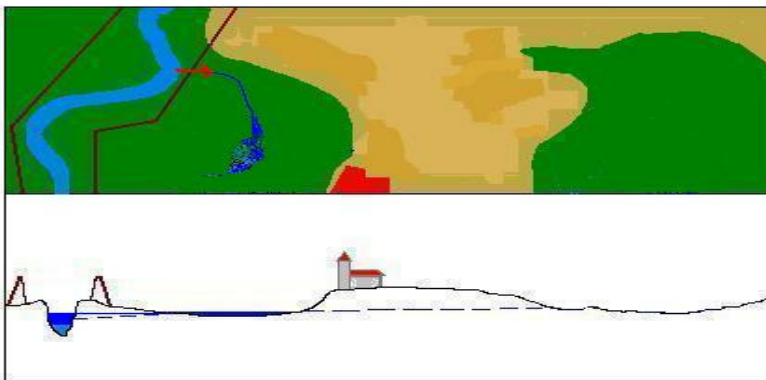
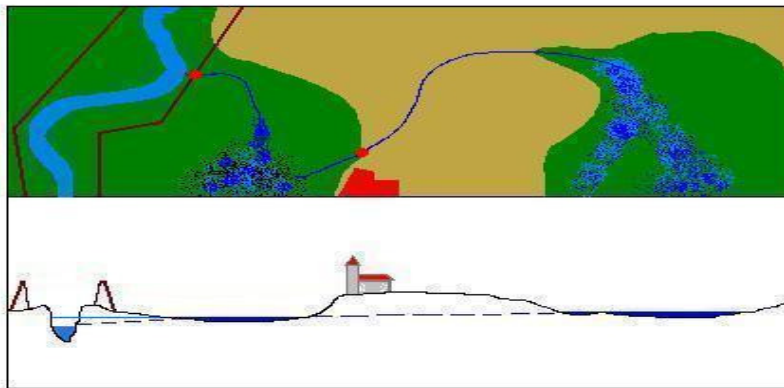

Рисунок 1: Теоретична концепція ІЗР: регулювання витрат води починається при середніх рівнях води в річковому руслі

Теоретична концепція ІЗР 2

Регулювання витрат води дозволяє заповнювати значні території в низинних частинах заплави до того, як рівень води в головному руслі і рукавах зростає до такої міри, що загрожуватиме населеним пунктам, розташованим поблизу. При цьому на поперечному перерізі можна побачити, що рівні води ніколи не зростають занадто і, через це, збитки, які вони можуть спричинити, є несуттєвими.

Теорія систем

Проблеми, існуючі з річками, включаючи Тису, найкраще можна зрозуміти з точки зору системної теоретичної перспективи. Стисло, можна сформулювати, що природні системи підтримують динамічну рівновагу і являють собою усталену ієрархію вищих систем і підсистем, які управляються збалансованим рядом позитивних і негативних зворотних зв'язків. Головною причиною суперечностей між рукотворними і природними системами полягають у лінійній логіці та надмірному використанні зовнішньої енергії останньої. Як наслідок конфлікту логік між двома системами виникає помилка Першого типу, фундаментальна концепція людської екології. Помилка Першого типу є різновидом позитивного зворотного зв'язку, який слідує бездоганній логіці, відомій з кібернетики, і формує порочне коло. Позитивні зворотні зв'язки без пом'якшення негативних зворотних зв'язків створюють наростаючий ефект, який в кінцевому рахунку розриває граничні умови системи. У результаті цього процесу настає криза системи і вона починає функціонувати у нових граничних умовах, які можуть бути абсолютно відмінними від попередніх.

Під час взаємодії між соціально-економічною системою та природними системами, які потрібні людині, зростаюча кількість населення, за звичай, створює певну проблему, яка вирішується прямолінійним технічним засобом, наприклад шляхом регулювання русла. Таке «рішення» впливає на природну систему, яка, у свою чергу, відповідає соціальній системі, створюючи навіть більш комплексну і глибоку проблему. Нове, і здавалось прогресивне рішення має навіть більш руйнівний вплив на природні системи, які завдають удару у відповідь соціальній системі, через що позитивний зворотній зв'язок набуває все більших розмірів і його наслідки стають дедалі складнішими.

Людські технічні винаходи, зроблені для подолання проблеми, майже завжди базуються – і не тільки від часів індустріальної революції – на спрощених і поверхневих підходах без урахування необхідності цілісного сприйняття системи. Вони сфокусовані на окремому

компоненті різноманітних природних систем, яким властива комплексна взаємодія, змінюють цей компонент, нехтують ним або додають новий, наполегливо намагаючись «розв'язати» проблему. Однак, природні системи, у тому числі екосистеми, поведуться у комплексний спосіб і реагують на будь-яке втручання цілісно, як система. При цьому вся система само реорганізується і створює нові граничні умови її існування. Через свою інертність, технічні рішення не можуть бути швидко пристосовані до нових умов і стають непридатними для досягнення конкретної мети. Це викликає необхідність все більше і більше втручатися в природну систему на шкоду цілісності, як природних, так і рукотворних систем, створюючи передумови для екологічних криз. У цьому процесі багато екосистемних послуг, які надаються природними системами безкоштовно, втрачаються і мають бути відновлені штучним шляхом за високу ціну і – що не є несподіванкою – з невідворотними наслідками в контексті створення подальших проблем. За таких умов спільний розвиток і спільна адаптація людських соціальних систем та екосистем – що є передумовою для уникнення помилки Першого типу – більше неможливі. Логічна послідовність подій представлена на рисунку:

Регулювання річки

Історично склалося, що управління річкою має всі характерні риси помилок Першого типу. Проект ПРООН/ГЕФ запропонував можливість розірвати це порочне коло і перейти до довготермінової адаптаційної стратегії жити в гармонії, а не всупереч процесам, що відбуваються в річковій долині, за рахунок впровадження методу, названого інтегрованим земельним розвитком (ІЗР). Сучасна практика регулювання русла для цілей протипаводкового захисту, при якій паводкові води пропускаються між берегоукріпленнями, які необхідно час від часу зміцнювати та підвищувати через проблеми замулення міждамбового простору. Таким чином, вода тече на декілька метрів вище від прилеглої земної поверхні. Це - будівельна пастка, бо під час паводків річка неспроможна пропустити додаткові об'єми води без створення проблем, у той час як прилеглі території стають все більше і більше сухими, не отримуючи належного зволоження. Протипаводкові заходи самі по собі створюють ризик для навколишніх населених пунктів, бо високі води, тривалий час перебуваючи у міждамбовому просторі, можуть прорвати дамбу або знайти шлях, щоб «захистити» землю.

Традиційні методи комплексного використання земель, що звичайно застосовувались у долині Тиси до того, як країну завоювали турки, можуть знову стати у нагоді. Цю практику дослідники називають «народним управлінням» через те, що частково штучні, частково природні річкові тераси служили для поширення надлишкових паводкових вод по всій голоценовій заплаві, які по завершенню паводка могли вільно дреноувати назад до річки. ІЗР має на меті наслідувати цей принцип, доповнений сучасним проектним та імплементаційним інструментарієм, таким як ГС, дистанційне управління, топографічні та повітряні дослідження та фотозйомка, шлюзи, затвори, системи дренажних каналів та структурні зміни в моделях землекористування. Відповідно до модельних досліджень в заплаві на угорській частині долини Тиси ще залишилось 36 понижених ділянок, в яких досить легко і дешево, з технічної точки зору, можна акумулювати близько 2 км³ паводкових вод.

Логічний висновок полягає у тому, що територія має управлятись і розвиватись у гармонії з функціональними потребами землі, а не відповідно до примхливих ринкових тенденцій.

Практичне впровадження: набутий досвід

Однією з головних проблем проекту було те, яким чином перевести теоретичну концепцію в практичну площину, продемонструвати на конкретних позитивних прикладах її життєздатність. В якості дослідного полігону була вибрана адміністративна територія громади Нодькор'ю, новаторського селища, яке уже мало значний досвід реалізації таких експериментів. Нодькор'ю є специфічним місцем з огляду на перспективні проекти та органи самоврядування, він має загальнонаціональну мережу корисних комунікацій, громада бере участь у створенні ринкових можливостей для представників місцевого малого бізнесу і має реальну локальну програму дуже інтенсивного розвитку. У попередньому проекті, який був впроваджений у 2009 році, була зроблена спроба використати підхід, аналогічний ІЗР, для долини поблизу селища, де колишні орні землі були переведені у пасовища для угорської сірої великої рогатої худоби. Таким чином, існували всі передумови щоб більш масштабний проект також приніс свої плоди на неактивній, захищеній частині заплави.

Стикаючись з труднощами

Була визначена демонстраційна територія, тривали переговори з землевласниками та землекористувачами щодо будівництва на ній невеликої за розмірами водорегулюючої споруди.

На жаль, дуже скоро ситуація почала ускладнюватись. У той час, як процес завершення підготовчих робіт та створення теоретичних засад мляво просувався, почали виникати труднощі, як тільки справа дійшла до затвердження графіка практичної зміни управління землекористуванням, що пропонувалась. З'ясувалось, що місцеві жителі не горять бажанням пожертвувати своїми землями, не зважаючи на те, що була забезпечена повна підтримка водогосподарських органів, а офіційний меседжі з боку місцевої влади, до яких вони мали прислухатися, були досить наполегливими. До того ж міністерство сільського господарства взагалі не виявило заінтересованості в реалізації концепції. Раніше передбачалось, що схеми для підтримки сільського господарства впроваджуватимуться у спосіб, що сприятиме розвитку орного землеробства на противагу усьому іншому, тому фермери наполягали на вирощуванні зернових культур, навіть якщо парними роками врожаї спопелятимуть посухи, а непарними - змиватимуть паводки.

Упродовж реалізації проекту було визначено два рівні проблем.

1. Теоретичний рівень: фермери та землекористувачі насправді не зацікавлені у зміні моделей землекористування. Для цього у них немає жодних стимулів. Навпаки, упродовж останніх двадцяти років, коли відбувались політичні перетворення, всі їхні основні фонди, технології та ноу-хау були спрямовані на виробництво товарної продукції, за рахунок залучення величезних банківських кредитів, та створення системи, яка призвела до формування структурної пастки. З іншого боку, центральні органи влади та місцеві адміністрації не сприймають комплексні проблеми, є вкрай консервативними та пов'язаними занадто деталізованими інструкціями.
2. Практичний рівень: хто б не намагався впровадити гнучкі та різноманітні моделі землекористування, обов'язково стикнеться з проблемами. Оптимізація використання земельних ділянок викликає труднощі через конфлікт інтересів щодо власності та субсидій цільового призначення; будь-які спроби внести зміни можуть з легкістю зумовити виникнення фінансових зобов'язань, правових конфліктів або навіть судових позовів.

Огляд законодавства: перепони, які необхідно усунути

Зважаючи на непередбачені складнощі, з боку керівництва проекту були вжиті певні кроки для організації і виконання у всіх п'яти країнах басейну Тиси комплексного дослідження законодавчих рамок, які б могли бути застосовані для діяльності із впровадження методу ІЗР. Угорська частина дослідження також охоплювала інституційні, управлінські, фінансові та соціальні аспекти.

Недостатня інтеграція інституційних та законодавчих аспектів, виявлена у дослідженні, є ключовою проблемою як на міжнародному, так і на національному рівнях. Відповідне законодавство є фрагментарним і бере до уваги дуже вузькі питання, фокусуючись на окремих конкретних проблемах, і не залишає простору для маневру. Розвиток сільських територій не розглядається комплексно у взаємозв'язку між проблемами і потенціалом. Сприятливим фактором було те, що під час реалізації проекту в Угорщині відбулась радикальна адміністративна реформа і це мало позитивний вплив на результати, зокрема у вигляді плідної співпраці з Міністерством розвитку сільської місцевості. Однак, у процесі впровадження моделі ІЗР все ще залишались певні бар'єри, такі як структура власності, землекористувачі та тип культивування. Якщо значні території підлягають свідомому затопленню, необхідно створити для цього певні передумови, у першу чергу:

- на підставі інвентаризації має бути розпайована на окремі ділянки неподілена спільна власність і кожен землевласник повинен отримати фізично визначений наділ;
- необхідно зміцнити і об'єднати приватні відносини в єдину консолідовану процедуру з тим, щоб можна було визначити зручні земельні ділянки необхідного розміру, які б за своїми геоморфологічними характеристиками відповідали вимогам нового типу землекористування;
- необхідно розмежувати визначені території таким чином, щоб нові земельні ділянки (або суб-ділянки) могли бути позначені на місцевості найбільш прийнятним способом;
- на новосформованих ділянках необхідно змінити тип культивування, який не вступає в конфлікт з сезонним затопленням і не зумовлює застій внутрішніх вод або підтоплення.

Проте, така зміна видається безнадійною справою через тяжку спадщину так званого «компенсаційного» процесу, який був завершений в Угорщині без особливого ентузіазму і який зберіг нездорову та необ'єктивну систему власності на землю. Консолідація землі, як один з найоптимальніших шляхів виходу з цієї ситуації, все ще залишається нерегульованою і тому не може бути впроваджена. Власність на землю також страждає від дивних правовідносин та

правил, наприклад жодна законна юридична особа не може володіти землями сільськогосподарського призначення, включаючи благодійні та громадські організації. Земля повинна оброблятися на підставі жорсткої системи типів культивування або категорій, що спонукає винаходити шляхи її переведення з однієї категорії в іншу. Спільна сільськогосподарська політика (ССП) ЄС спрямована на підтримку практики, що базується на інтенсивному високо індустріальному товарному виробництві сільськогосподарської продукції, і такий підхід означає, що будь-яка наявна земля пускається під плуг, навіть коли екологічні умови цього не дозволяють. У результаті страждають сільгоспвиробництво та ринок.

Управління водними ресурсами також стиснуто жорсткими і недоречними рамками. Водне законодавство поділене на управління паводками, поверхневими та внутрішніми (надлишковими) водами. У результаті організаційна структура не відповідає своєму призначенню і не в змозі виконувати покладену на неї місію. У підсумку ми маємо постійні збитки, позови щодо компенсації та безпорадне населення. На додачу, риболовство також регулюється як сільськогосподарська діяльність, а не як щось, пов'язане з водою. Таким чином, лабіринт законів та інструкцій не дає абсолютно жодної можливості вживати своєчасні та ефективні заходи.

Також існує багато проблем у соціальних та фінансових відносинах. Традиційні місцеві громади були дезорганізовані сучасним ринково-орієнтованим промисловим розвитком і цілий прошарок населення, що проживає на берегах річки, страждає від хронічного безробіття, втрати ресурсів, браку самоврядування та зростаючої бідності. Культурні зміни створили передумови для зникнення самодостатнього домашнього господарства. Паводки стали постійною загрозою для них тому, що останніми роками було дозволено житлове будівництво на заплавах землях, які затоплюються під час паводків. Саме ці фактори зумовили істотний спротив місцевого населення впровадженню заходів ІЗР.

Для впровадження концепції ІЗР необхідно враховувати та вирішувати такі ключові питання:

У сфері землекористування

- гнучкість землекористування: дозволити землекористувачам залишати певну частину земель для інших видів використання, наприклад під канали для акумуляції води, для заліснення, пасовищ, постійних ставків та інших, що підтримуватиме біорізноманіття та покращуватиме водний режим на низинних територіях. Відповідно до пілотних досліджень близько 5 - 7% земель можуть бути переведені у таку категорію з відповідними результатами;
- категорії типів землекористування: способи обробки землі, які наразі використовуються, сфокусовані на виробництві товарної продукції, а не на використанні агро-екологічного потенціалу земель. В Угорщині рік тому було завершено загальнонаціональне дослідження агро-екологічного потенціалу всіх продуктивних сільськогосподарських земель. Ця база даних може бути використана для перепрофілювання землекористування та зміни типів культивування.;
- регуляторні рамки є непрозорими, занадто ускладненими і ринково-орієнтованими як на рівні Європейського Союзу, так і на національному рівні. Великі фермерські господарства і малий бізнес мають нерівні можливості щодо отримання субсидій;
- сучасне сільське господарство використовує потужну спеціалізовану техніку з дорогим навісним обладнанням, яка може ефективно працювати в будь-яких умовах. Такий підхід є абсолютно невиправданим на територіях з екстремальним водним режимом, особливо під час посух та внутрішніх вод;
- жорстка дозвільна система щодо типів культивування стримує впровадження будь-яких гнучких методів землекористування як у просторі, так і у часі. Вирішення питання, які вигоди отримувати від своєї землі і яким способом, має бути залишено на розсуд землевласників або користувачів, безперечно з певними обмеженнями;

- сучасна аграрна політика не опікується питаннями управління земельними ресурсами та їх розвитку. Необхідно приділяти більше уваги довготерміновому плануванню, і не тільки в частині сільгоспвиробництва і субсидювання, але і в частині біорізноманіття, екосистемних послуг, відновлення природних ресурсів та перспектив урізноманітнення типів використання земель.

У сфері консолідації земель:

- як з'ясувалось при вивченні природоохоронного законодавства, питання прав власності на землю та умови володіння нею в Угорщині потребують консолідації та нових засад. Одним з перших і найважливіших кроків у цьому процесі має стати ліквідація нерозпайованих ділянок спільного володіння;
- на другому етапі необхідно консолідувати ділянки і групи ділянок для ліквідації дольової власності, довгих і вузьких смуг землі та нераціонально розташованих ділянок, але не тільки з огляду на більш ефективне використання в ринкових умовах, а також для акумуляції агро-екологічного потенціалу земель і використання геоморфологічних особливостей ландшафту;
- консолідація земель повинна бути також спрямована на більш розсудливе і обгрунтоване поширення підприємств агробізнесу та фермерських холдингів. Занадто великим фермерським господарствам притаманно не зважати на специфічні особливості місцевості, вони, за звичай, більше опікуються лобістськими проблемами отримання сільськогосподарських субсидій.

Тваринницькі господарства

- у 1990-х роках в Угорщині, до вступу в Євросоюз, мало місце сплановане скорочення тваринницького фермерства. З політичної точки зору цей процес виглядав, як необхідність відповідати вимогам ЄС щодо збереження ринків для великих країн – виробників сільськогосподарської продукції, проте на соціальному рівні побічним ефектом розвитку була дезінтеграція місцевих громад, поширення безробіття та соціальна відсталість. Упродовж цього процесу, підсиленого іншими «удосконаленнями» та «прогресивними» новаціями, наступні тенденції ускладнили впровадження будь-якого іншого підходу до розвитку сільської місцевості:
 - занепад та крах місцевих ринків, у першу чергу виробників та ремісників;
 - виробництво місцевої продукції стає дедалі складнішим через надмірне регулювання і незграбну дозвільну систему.

Управління водними ресурсами

- хоча управління водним господарством здійснюється на регіональному рівні, воно не орієнтоване на конкретні території. Відповідальність розпорошена між багатьма організаціями і службовцями, що ускладнює належне виконання обов'язків. Фінансові ресурси, які виділяються для операційних потреб цього сектору, постійно урізаються, бо країна через неефективне керівництво неупинно сповзає у боргову яму і дефіцит державного бюджету стрімко зростає;
- у політиці також існують проблеми теоретичного характеру. Замість комплексного підходу до водного режиму на конкретних територіях, головною метою є боротьба з екстремальними проявами природи, такими як паводки або застійні явища. Відновлювані і не відновлювані водні послуги не можуть бути відокремлені з упевненістю. Як наслідок, забір підземних вод без поповнення водоносних горизонтів виснажив цей обмежений ресурс на більшій частині Великої рівнини, у той же час поверхневим водам дозволяють просто нести свої води без залучення до процесу поповнення підземних вод;
- нещодавно послаблення регуляторних рамок створило загрозу безвідповідального використання термальних вод. До цього часу будь-які термальні води, підняті на поверхню для виробництва енергії, повинні були знову закачуватись у підземні горизонти. Сьогодні їх дозволяють скидати у поверхневі водні об'єкти, що завдає

шкоди довкільню і природним хімічним процесам в екосистемі, а також зумовлює зниження горизонтів термальних вод.

Наразі в тисайських країнах існують тільки обмежені можливості досягти певних змін у землекористуванні. Порівняльний огляд засвідчив, що більш ймовірний шлях адміністративного впровадження змін у землекористування полягає в організації суб-ділянок; цей метод землекористування базується на адміністративних засадах, які не впливають на існуючу систему земельної власності та орендних відносин. Існує можливість створити єдину уніфіковану модель землекористування, яка базується на окремих суб-ділянках, переведених у категорію пасовищ та заливних лук. Такий тип культивування є належно пристосованим до природних ділянок річкового русла, понижень рельєфу та інших поглиблених взаємопов'язаних територій, які традиційно зазнають періодичного затоплення внутрішніми поверхневими водами і на яких сьогодні неможливе застосування існуючих методів землекористування. З усіх досліджених країн тільки Сербія видається придатною для проведення певних часткових змін типів культивування у спосіб, подібний до Угорщини. В інших країнах схожі результати можна отримати за рахунок процедури паювання і подрібнення орендованих земель з подальшою їх консолідацією.

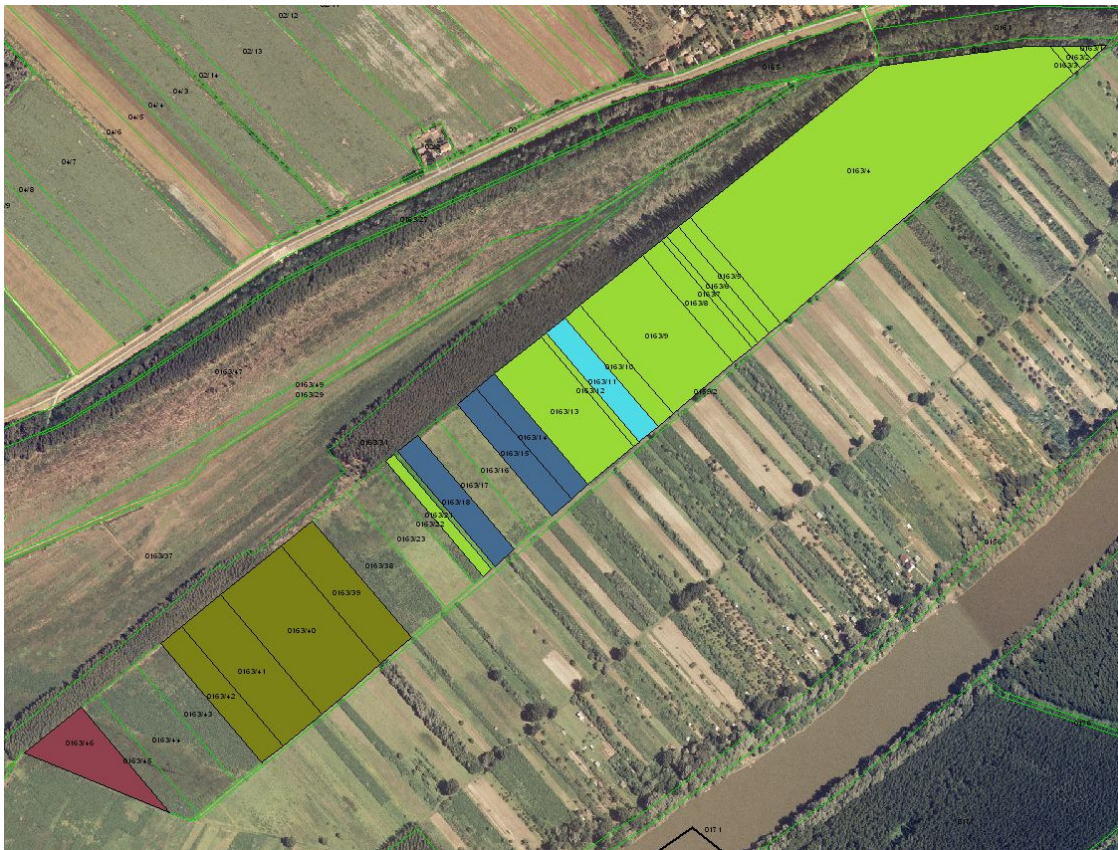
Однак, головний висновок полягає у тому, що без істотних змін в інституційному забезпеченні, політичних орієнтирах та законодавчих засадах, будь-яке масштабне впровадження концепції ІЗР буде зведено нанівець.

Пілотні пректи

Аніта – Тоал'я

Проект спрямований на дві демонстративні території різних типів. Одна розташована поблизу русла в активній частині заплави, інша – за дамбами на «захищеній» частині неактивної заплави. Ділянка в активній заплаві раніше була відома як озеро Аніта (назва говорить сама за себе), а поля навколо носять назву Тоал'я (на сьогодні – сільськогосподарські землі). Ділянки, наведені нижче і пофарбовані на аерофотознімку, пропонуються як демонстраційна територія. Офіційно всі ці землі, відповідно до типу культивування, мають статус орних. Насправді ж, більшість ділянок використовується як заліснені пасовища. Тільки один фермер (позначений світло блакитним) щороку наполегливо розорює свою землю. У цьому випадку рішення полягає у консолідації земель, для чого фермерам необхідно звернутися до відділу земельного кадастру з проханням змінити тип землекористування. На жаль, фермер, чия земля знаходиться всередині масиву, відмовився обміняти свою ділянку на іншу, яка розташована на захищеній території, і наполягав на своєму праві її обробляти.

Сама природа певним чином підтримала концепцію, бо під час літнього паводку 1999 року так звана «літня дамба», яка служила для захисту території від менших паводків, була зруйнована і задамбовий простір був затоплений. Літні дамби є спорудами, побудованими безпосередньо уздовж річкового русла і розрахованими на захист від низьких на середніх паводків. У більшості випадків це дозволяє обробляти задамбовий простір так же інтенсивно, як і решту річкової долини і саме для цього призначені літні дамби. Однак, нова концепція водного господарства, яка підтримується адміністрацією, не передбачає збереження літніх дамб для збільшення акумуляційної спроможності річкового русла; ці наміри були затверджені у проекті і схвально сприйняті частиною місцевих землекористувачів. Проект ІЗР підтримав висновки попереднього проекту з біорізноманіття Тиси щодо доцільності розведення сірої великої рогатої худоби на цих територіях, для чого необхідно ці землі перевести у категорію заліснених пасовищ і зупинити нашість бур'янів. Тому, рішення не відновлювати зруйновану літню дамбу отримало позитивну оцінку, бо пасовища на посушливих землях потребують сезонного затоплення, на відміну від орного землеробства.

Тоал'я – демонстраційна територія пілотного проекту, розташована уздовж річкового русла в активній частині заплави

Класифікація фермерів у залежності від їх бажання брати участь або співпрацювати з проектом ІЗР на прикладі території Тоал'я

«Тип» фермера	Характеристика	Рішення
Раціональний	- можна переконати логічними аргументами	- угода про обмін землі
	- домінують меркантильні аспекти	- компенсація (одноразова або довготермінова) - викуп землі
Емоційний	- емоційні чинники передують рішенням	- зміна землекористування при збереженні власника
	- значна прив'язаність до Нодькьор'ю	- обмін землі в межах регіону (Нодькьор'ю, долина Тиси)
Нераціональний	- значна прив'язаність до Тиси	
	- прив'язаність, міцні традиції	важко мати справу
	- «це одвіку родинна земля» - «краще дати раду землі»	

Переговори з останнім фермером, на які чинила тиск його матір, виявилися нездоланою перепоною. Контраргументом проти обміну землі було те, що запропонована для обміну земельна ділянка «неохайна і не підготовлена». На розуміння місцевих жителів підготовлена ділянка це суха рілля. Однак, через розташування у заплаві, яка періодично затоплюється паводками, ці землі щорічно вкриваються шаром наносів товщиною 1-40 см, що містить насіння бур'янів. Пустельний псевдо індиго є найагресивнішим інвазійним видом і фермери

борються, переважно, з ним проте марно. Залуження є прикладом ефективного інструменту для управління природним середовищем тому, що велика рогата худоба готує землю без жодних пестицидів і через декілька років на ділянці, про яку йде мова, може з'явитися типове заліснене пасовище.

Сливовий сад

Незважаючи на все, проект ІЗР сподівається реалізувати запропоновані зміни землекористування на практиці. Для цього з чотирьох ділянок, які з фізико-географічної точки зору є придатними для акумуляції паводкових вод, були відібрані найменші, власники яких або землекористувачі принаймні виявили бажання вступити в контакт. Однак, навіть після титанічних зусиль всієї команди проекту та низки марних переговорів, всі чотири землевласники та п'ять землекористувачів не змогли досягти консенсусу щодо утворення спільної території для тимчасового затримання води. Укладення угоди з цього приводу в подальшому було зірвано через перепони законодавчого характеру, про що йшлося у попередньому розділі.

Наступні цифри показують відповідне розташування демонстраційних ділянок на території польдеру Нодькьор'ю. Вісь об'єкту співпадає з серединою річкового русла, а державна автодорога і Дренажний канал № 19 поділяють заплавний польдер на чотири частини. Ця захищена територія уособлює всі характерні властивості частин заплави, зокрема щодо методів землеробства та земельних провідносин. Особливо цікавим є факт, що ідентичні з морфологічної точки зору території знаходяться в межах адміністративних кордонів чотирьох різних населених пунктів, тобто чотирьох місцевих рад.

Колишній вигін річки все ще є річковим руслом: дзеркало внутрішніх надлишкових вод показано на аерофотографії ділянки демонстраційного проекту

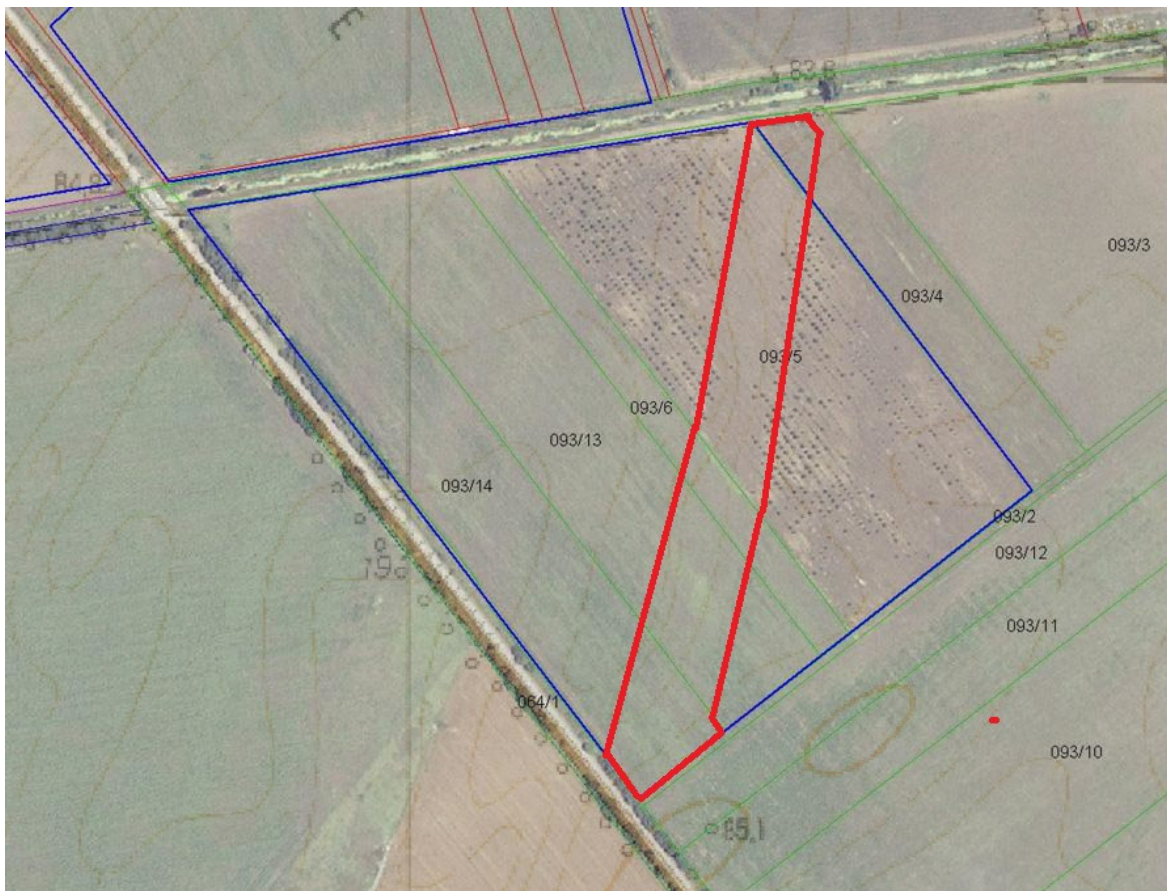
Стабільність у цьому сенсі могла б означати збільшення буферної спроможності території, виходячи з різноманітності геологічної, біологічної та споживчої структур ландшафту, які не суперечать його можливостям. У цьому контексті можна запропонувати такі методи землекористування:

Орографія заплави	Ступінь затоплення	Напрями використання землі
незатоплювана частина	не затоплюється	населені пункти, ярові зернові, ліси
затоплюється високими паводками	затоплюється рідко на короткий час	сади, квітники, орні угіддя, ліси, кормові культури
затоплюється низькими паводками	затоплюється регулярно, сезонно	луки, пасовища, ліси, трави
постійне річкове русло	постійно під водою (що поповнюється)	риболовля, очерет, інші аквакультури, птахи

На жаль, консолідація орних земель та лісових ділянок навіть у таких порівняно невеликих масштабах, як пілотна демонстраційна територія проекту в Нодькьор'ю, виявилась занадто амбітним завданням. Наступна таблиця підсумовує всі за і проти процесу відбору.

Підсумкова таблиця оцінки чотирьох ділянок

№ п/п	Розташування	Сучасний стан	Переваги	Перепони
1	Гун'ядфолво	<ul style="list-style-type: none"> • 97 га, 27 га мають бути затоплені • орні землі • не розпайовані землі з частками власників 26 відсотків 	<ul style="list-style-type: none"> • один з користувачів бажає співпрацювати та поділити ділянку • він має намір посіяти траву для випасу кіз • значні площі можуть бути затоплені • передбачуваність, довготермінове збільшення виробництва біомаси 	<ul style="list-style-type: none"> • інший користувач обробляє більш низькі землі • консолідація земель • проект ІЗР може виступати тільки як радник
2	Кьотелек	<ul style="list-style-type: none"> • 75 га, 9 га мають бути затоплені • орні землі 	<ul style="list-style-type: none"> • відмінний стан річкового русла • з приднанням понижень відносно великі площі можуть бути затопленими • передбачуваність, довготермінове збільшення виробництва біомаси 	<ul style="list-style-type: none"> • забагато власників • не врегульовані права власності • судові позови
3	Нодькьор'ю	<ul style="list-style-type: none"> • 22 га, 11 га мають бути затоплені • орні землі та сади 	<ul style="list-style-type: none"> • найменша кількість власників • ясне право власності • власники відомі • передбачуваність, довготермінове збільшення виробництва біомаси 	<ul style="list-style-type: none"> • не аналізувались у процесі вибору
4	Чотошбог	<ul style="list-style-type: none"> • 195 га, 75 га мають бути затоплені • орні землі • не розпайовані землі з частками власності 62 відсотка 	<ul style="list-style-type: none"> • відмінний стан річкового русла • з приднанням понижень відносно великі площі можуть бути затопленими • єдиний користувач, що бажає співпрацювати • можна створити екологічно цінне водно-болотне середовище • передбачуваність, довготермінове збільшення виробництва біомаси 	<ul style="list-style-type: none"> • складнощі з консолідацією землі

Запропонована територія з картами, що містять горизонталі і топографічно закріплені акти на землю (сливовий сад)

Головною метою практичної діяльності була зміна орієнтації досліджених ділянок, а також відповідних типів їх культивуваці шляхом переведення орних земель та фруктових садів у інший тип землекористування, який дозволяє застосування напівприродних методів управління ними. Спочатку це були пасовища, потім – лісові масиви і, в решті решт, через заперечення власників на останній стадії (літо 2010 року), для використання прибережної буферної зони в якості ставків для риборозведення у поєднанні з водно-болотними та лісовими середовищами, відповідно до вимог чинного законодавства.

Передбачалось, що використання новосформованих ділянок матиме два напрями: збирання та затримання у межах території місцевого стоку та його використання через систему каналів в якості додаткового джерела для місцевого водопостачання. При проектуванні споруд водопостачання необхідно враховувати, що набагато важливіше використовувати шлюзи в гравітаційному режимі, ніж забезпечувати водопостачання у будь-який час за будь-яких умов. Невисока вартість експлуатаційних витрат, мінімальний вплив на ландшафт та використання природних матеріалів і дружніх до природи рішень є головним пріоритетом цієї діяльності.

Для досягнення наміченої цілі необхідно зробити сім послідовних кроків:

- Крок 1: опис території, схематична діаграма
- Крок 2: ідентифікація власників
- Крок 3: поширення інформації та проведення переговорів
- Крок 4: дослідження та адміністративні заходи
- Крок 5: зміна типу культивуваці
- Крок 6: проектування, ліцензування та будівництво регулюючих споруд

Крок 7: експлуатація та догляд

Через спротив заінтересованих осіб з семи запропонованих кроків тільки чотири перших можуть бути реалізовані. Для активізації переговорного процесу проект розробив із залученням ландшафтних архітекторів чотири варіанти змін землекористування. Ці варіанти полягають у наступному:

1. Існуюча модель з інтенсивним вирощуванням сільгоспкультур на всіх полях, окрім ділянки сливового саду, незручно розташованого в середині масиву.
2. Луки та пасовища, де більшість низинних земель засівається травами і сезонно затоплюється паводковими водами.
3. Напівприродні моделі землекористування, за якими різні види користування включають широкий спектр напрямів, таких як культивация у поєднанні з лісовими масивами, водно-болотні угіддя та пасовища, залишаючи незайманими орні землі, що знаходяться вище за рельєфом.
4. Інтенсивне використання, адаптоване до гідроморфологічних умов. Фактично цей варіант полягає в організації найсучасніших рибних ставків.

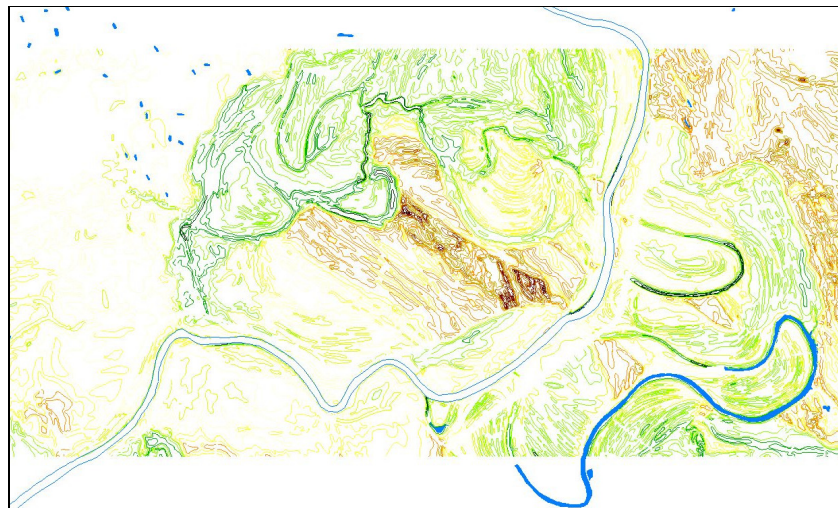
Третій варіант, запропонований ландшафтними архітекторами для сливового саду

Насамкінець, до закінчення проекту неможливо зробити жодних висновків щодо процесу в цілому, хоча вивчення суб-ділянок було завершено і, таким чином, у будь-який час можна було б здійснити трансформацію зареєстрованого типу землекористування, якби власники виявили бажання.

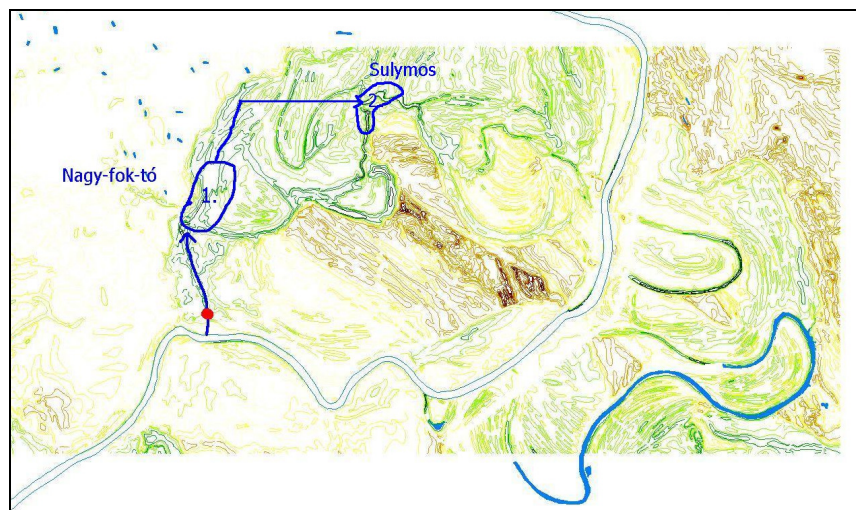
Цільові дослідження

Цільові дослідження, викладені в інструкції ІЗР та розглянуті або підтримані проектною діяльністю, чітко продемонстрували потенційні загрози та перепони на шляху впровадження концепції ІЗР. Найбільш детально цільове дослідження було проведено для польдеру Нодькюр'ю, розташованого в частині природної річкової заплави поблизу однойменного населеного пункту. Проектна схема управління польдером була розроблена компанією Szövet з урахуванням існуючої мережі дренажних та іригаційних каналів. Дуже схожа концепція була розроблена місцевим управлінням водного господарства KÖTIVIZIG (Середньо-Тисайська регіональна дирекція водного господарства). Єдиною відмінністю між ними було те, що

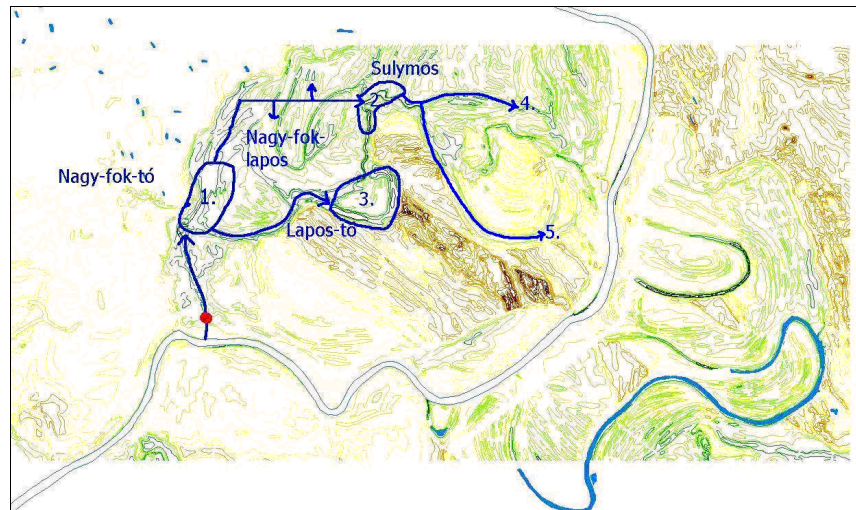
КÖTIVIZIG головну увагу зосередив на водогосподарських аспектах і визначив територію, на якій під час паводків надлишкова вода забирається з річки та надходить з полів і може акумулюватись для подальшого використання в посушливий літній період, у той час як концепція, запропонована командою ІЗР, інтегрувала у загальну схему також зміни у землекористуванні і сільськогосподарській діяльності. На початку пілотний проект ІЗР визначив чотири ділянки, придатних для регулювання витрат води, дві з яких співпали з територією польдеру, запропонованого експертами водного господарства..

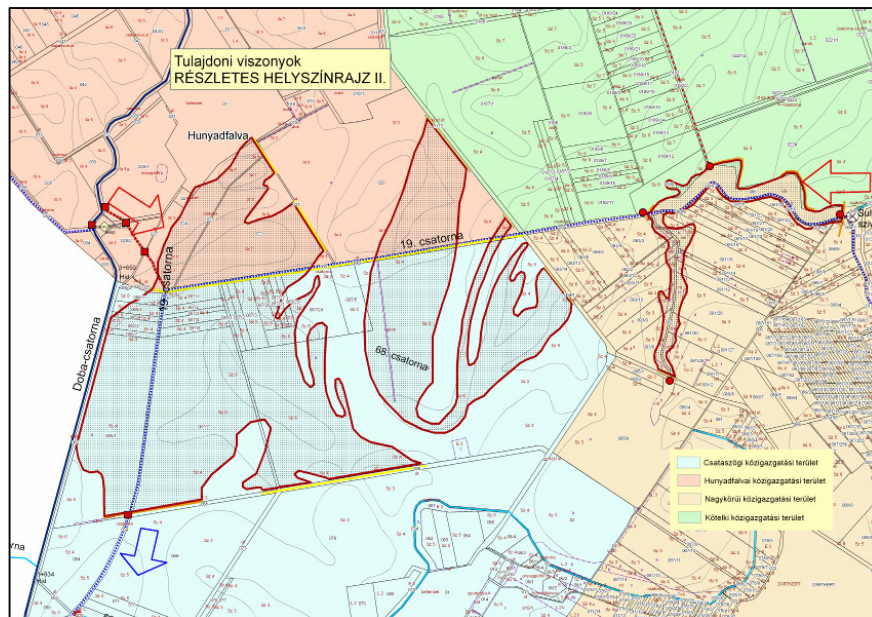
ІЗР у дії, початковий стан

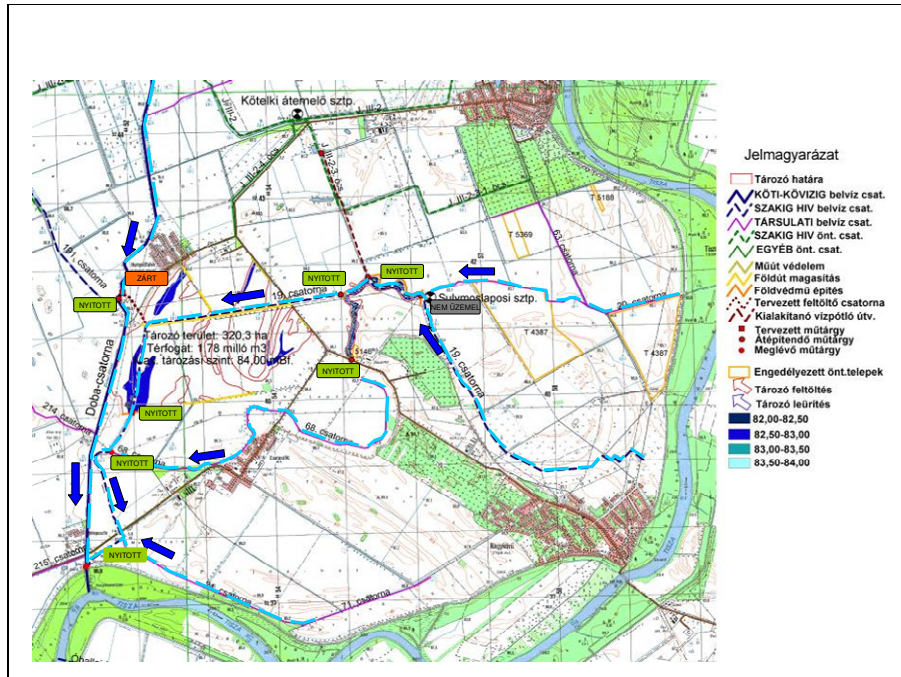
ІЗР у дії, етап 1

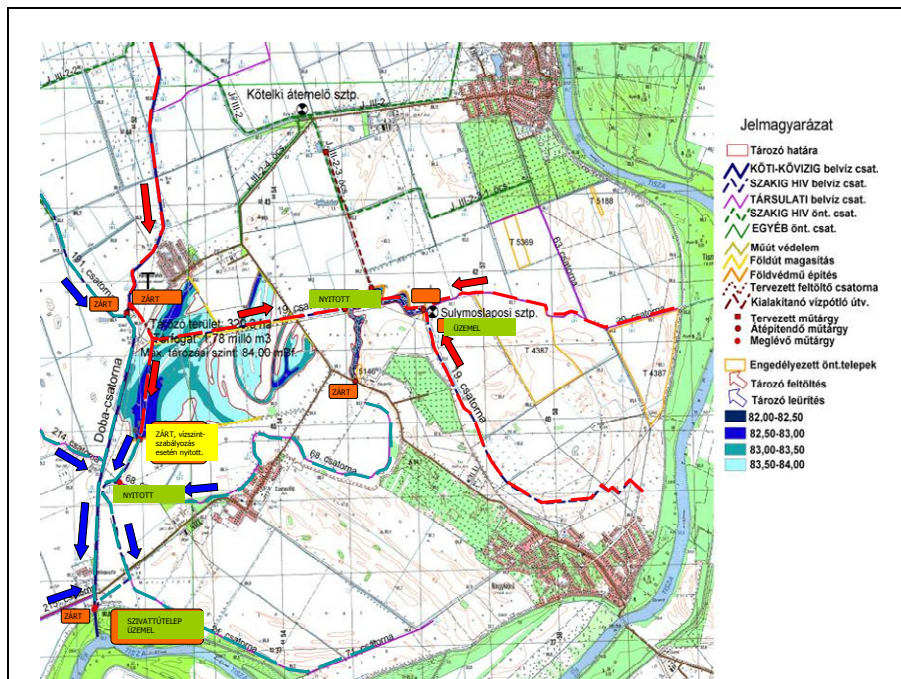
ІЗР у дії, етап 2

Територія польдера, вибрана командою KÖTIVIZIG для проекту польдера Доба
Умовні позначення: темно фіолетовий контур – емність Чотосьог для надлишкових поверхневих вод, червоні кола - ділянка No 1 та ділянка No 2 проекту ІЗР, біла зона – зміна землекористування на території сливового саду (ділянка № 3)

Початковий стан системи дренажу внутрішніх вод Доба (матеріали Бели Горвата)
 Всі споруди, крім однієї, відкриті (зелений) і зібрані води надходять гравітаційним шляхом до водоприймача насосної станції. При високих рівнях вона активно перекачує дренажні води у Тису. Додаткова насосна станція, розташована у Шульмоші, не включається. Вода перекачується в одному напрямку.

Запропонована схема функціонування цієї ж системи при «удосконаленому зборі внутрішніх вод» (матеріали Бели Горвата)

Окремі споруди закриті (оранжевий) і вода надходить до польдеру (червона стрілка). Управління затвором, розташованим у нижній частині польдеру, здійснюється відповідно до потреб акумуляції (жовтий). Дренажний затвор насосної станції (червона точка) закритий,

однак сама станція працює, перекачуючи води, які надходять не з польдеру, а з інших напрямків.

Різними відтінками блакитного кольору позначені глибини акумульованої води.

Третє цільове дослідження, наведене в інструкції ІЗР, виконано за матеріалами тодішнього директора Національного парку Хортобадь. Цей парк, розташований на великій території у межах ширшої долини Тиси, демонструє потенціал земель, як сьогодні є посушливим, лужним та засоленим степом (так звана «пуста») щодо відновлення здатності акумулювати воду. Тут також була визначена ділянка з назвою Над'їван з природним потенціалом створення ємності для води. У цьому місці для здійснення активної акумуляції стоку Тиси не потрібні значні інвестиції.

Проект також оцінив обґрунтованість ВТТ на сучасній стадії та з'ясував, що польдер Тисарофф, який передбачалось ввести в експлуатацію 14 червня 2010 року для захисту міста Сольнок від літнього паводка, був запроєктований не найкращим чином, бо при використанні були знищені всі посіви і він зміг прийняти тільки частину води, яка інтенсивно перекачувалась у Тису іншими дирекціями водного господарства вище за течією з метою захисту фермерських угідь від внутрішніх вод. Іншими словами, уперше адміністрація штучно збільшила об'єм паводкових вод і потім скинула його на інші активно культивовані землі. Також можна стверджувати, що споруда було погано запроєктована з огляду на нераціональні законодавчі вимоги та значні капіталовкладення в будівництво, яке не враховує переваги природних особливостей цієї території.

Відкриття затворів польдеру Тисарофф 14 червня 2010 року

Наприкінці, у ході цільового дослідження була оцінена діяльність, запропонована партнерськими організаціями. Муніципалітет Сента підготував карти території свого населеного пункту з урахуванням впровадження концепції ІЗР і запропонував ділянку, що носить назву Цесто, у межах водозбору місцевої річки Бечке. Своім техніко-економічним обґрунтуванням вони хотіли привернути увагу відповідальних осіб місцевих та національних урядів, політиків та економістів до важливості сучасних методів управління водними та земельними ресурсами та до перспектив їх впровадження уздовж їхньої ділянки Тиси. Однак, вони стикнулись з такими ж самими проблемами, що весь Угорський проект, бо чинне законодавство з питань управління водними ресурсами офіційно не визначає водно-болотні угіддя. Для впровадження концепції необхідна повна реорганізація відповідної законодавчої

бази та організаційної структури. Наразі відбувається процес внесення змін у водогосподарські організації, включаючи законодавчі рамки їх діяльності.

Зовсім інший підхід був використаний ще одним партнером проекту, AGORA. Ця команда мешкає у верхній частині річкового водозбору і через це стикаються з проблемою формування на притоці з назвою Ніко стрімких та бурхливих паводків. Про важливість вирішення проблеми непередбачуваних і свавільних паводків у цьому регіоні свідчить той факт, що у 2005 році тут загинуло 25 осіб. Запропоноване рішення полягало у затриманні води у невеликих ємностях, побудованих на декількох притоках, для зменшення під час високих паводків витрат у головному руслі і подальшого використання акумульованої води у посушливий літній період. Хоча місцева ініціатива з акумуляції паводкового стоку виявилась успішною, протягом року ємності заповнились. Щоб уникнути їх замулення твердим стоком і зменшити тиск від наносів на головну грубю було запропоновано облаштувати вище за течією відповідний уловлювач. У будь-якому випадку, румунській команді не прийшлося долати законодавчі перепони.

Пропозиція МРСМ

Враховуючи вищенаведені численні і нездоланні законодавчі та інституційні перепони, які завадили успішному впровадженню концепції ІЗР, керівництво проекту після загальних виборів 2010 року ініціювало співробітництво з новим урядом. У своєму листі команда проекту стисло представила концепцію проекту та його результати і запропонувала свою допомогу у питаннях формування адміністрацією відповідної політики. Відповідь Державного секретаря з парламентських питань щойно сформованого Міністерства розвитку сільської місцевості була вкрай обнадійливою. Доктор Анд'ян поділяв погляди членів команди ІЗР щодо важливості схеми інтегрованого використання землі та ландшафтів, адаптованої до природних переваг територій, і запропонував команді проекту презентувати свої матеріали апарату Міністерства, а також взяти участь у діяльності цільової групи, яка займається підготовкою концепції комплексного розвитку сільської місцевості в тисайському регіоні.

Погляд у майбутнє

Поширення результатів

З самого початку керівництво приділяло значну увагу поширенню та передачі результатів проекту. Члени команди робили відповідні презентації на різних зустрічах, присвячених певним етапам реалізації проекту, включаючи внутрішні семінари для іноземних партнерів, міжнародні конференції та засідання Робочої групи по Тисі МКЗД. Ідея проекту також пропагувалась на національному та місцевому рівнях шляхом представлення на різних конференціях та інформаційних зустрічах, які були організовані для заінтересованих сторін, таких як фермери, мери, спеціалісти водного господарства та сільгоспвиробники.

Значні зусилля були спрямовані на висвітленні у пресі та інших мас медіа, включаючи угорське телебачення, яке двічі транслювало інтерв'ю з керівником проекту паном Петером Балогом. Літом 2010 року найпопулярніший та найвпливовіший щотижневий економічний часопис *Neti Világgazdaság* (HVG) розмістив на своїх шпальтах велику статтю, присвячену концепції ІЗР, в якій члени команди проекту мали змогу поділитися з читачами своїми поглядами.

Інструменти ІЗР: навчальні матеріали

Керівництво проекту вважало, що знання та досвід, накопичені за два довгих роки досліджень та боротьби за практичне впровадження, у тому числі прикладних аспектів, найкраще можуть

бути матеріалізовані за рахунок підготовки універсального тренувального матеріалу, який носить назву «набір інструментів ІЗР». Цей матеріал, доступний на замовлення на CD-ROM угорською мовою призначений для відповідальних керівників, службовців державних адміністрацій, органів влади, проектувальників, тобто практично для всіх заінтересованих сторін, причетних до комплексної моделі ІЗР. Він містить методологічний розділ та чотири додаткових підрозділи стосовно деяких аспектів управління басейном Тиси: один - стосовно концепції сталого розвитку та різних інтерпретацій поглядів з цього приводу, другий містить географічні дані щодо Тиси з точки зору сталості зв'язків. Третій підрозділ присвячений взаємовідносинам між людиною та річкою, включаючи впливи та наслідки регулювання русла для природного та соціального середовища. У четвертому підрозділі наведені інженерні рішення, зокрема те, що запропонував водогосподарський сектор і який полягає у подальшому розвитку так званого Плану Вашархелі, а також інше, опрацьоване командою експертів у рамках проекту ІЗР, в основу якого покладено принцип використання природних характеристик річки.

Веб-сайт

Поширенню результатів проекту значною мірою сприяла розробка та регулярна підтримка окремого веб-сайту проекту, який особисто адміністрував керівник проекту Петер Балог і який містив інформацію одночасно двома мовами: угорською та англійською. Для отримання доступу до документів проекту, інтерв'ю та інших матеріалів необхідно відвідати <http://www.ild.eoldal.hu/oldal/english>.

Проект очікує на продовження. Допоки для специфічних потреб підходу ІЗР не будуть визначені законодавчі та інституційні рамки, включаючи фінансові та організаційні наслідки, немає великих сподівань на впровадження контролю за витратами високих паводкових вод у природній заплаві річки Тиси і, таким чином, відновлення природної рівноваги водного режиму. Рішення щодо затвердження філософії ІЗР залишається за політиками та урядовцями, у той час, як завданням спеціалістів водного господарства, працівників аграрного сектору та урядових органів є організація такої соціальної системи, яка б була спроможною і виявила бажання сприйняти підхід, що радикально відрізняється від традиційного, до цього часу глибоко вкарбованого у громадську свідомість.

У проєкті брали активну участь такі експерти та організації: Жужа Флахнер (†), Петер Балог, Бела Боршош, Дьордь Надь, Лоран Феєр, Андреа Сабадкаї, Кріста Матуз, Арпад Рімоци, SZÖVET, RISSAC, Ізабелла Сугайда та Лівія Кіралі (Муніципалітет Сента, Сербія), Пал Петер (AGORA, Румунія)